

John Theil

Anmeldelse af:

Ellen Brun & Jacques Hersh: Kapitalismens udviklingssystem -
Lærebog om i- & u-lande

Gyldendals logbøger - 1972

Oplevelsen af et hvilket som helst værk vil altid være afgørende determineret af de øjeblikkelige forudsætninger, hvorfor nogle indledende bemærkninger kort skal tjene som baggrund for nedenstående anmeldelse - min individuelle oplevelse af fremstillingen: Kapitalismens Udviklingssystem. Lysten til at læse omtalte værk opstod i forbindelse med deltagelse i Folkeuniversitetets kursus i efteråret 72 - Udviklingslande og Udviklingsproblemer, hvor Ellen Brun forelæste om Kina og Nordkorea. I slutningen af kurset introduceredes mange af de globale teoretiske problemstillinger, knyttet til begrebet Økonomisk Udvikling, som Brun & Hersh's fremstilling til fulde afdækker, men udover dette også efterårssemestrets forelæsninger over International Økonomi, herunder den internationale arbejdsdelings og handels velsignede rationalitet; ifølge en amerikansk lærebog haves ingen teoretisk baggrund mht. f.eks. de liberalistiske udviklingsteorier. Dertil skal kort tilføjes, at Brun og Hersh's politiske grundindstilling ikke er sammenfaldende med min egen - svært er det helt at lægge "brillerne" fra sig under læsningen af et så engageret værk - men tilstræbt har det været!

Hovedtanken i Kapitalismens Udviklingssystem illustreres iøjnefaldende på bogens forsideomslag - magneten, der tiltrækker og fastholder sine kraftsløse omgivelser - symbolikken er tydelig - det gensidige afhængighedsforhold mellem I & U-lande i kapitalismens epoke, hvilket er den røde tråd for systematikken i Brun & Hersh's fremstilling. Dog kan indvendes, at forsidesymbolikken overhovedet ikke tager højde for forfatterens konklusion: At den eneste vej til ændring af de katastrofale tilstande i både I & U-lande, i særlig grad i sidstnævnte - er selve kapitalismens - magnetens - undergang som internationalt system.

Der er grund til at fremhæve værkets indre struktur som noget meget væsentligt for den rette forståelse af dets idé: Kapitalismens tilblivelse, udvikling, funktion-begrænsning og fremtid som økonomisk verdenssystem. Efter et indledende afsnit, hvor fundamentale misforståelser i den løbende U-landsdebat påpeges, såsom den gængse forveksling af årsager og symptomer - man har svært ved at tro, at det så sent som i 1972 skulle være nødvendigt at kræve logik i tænkningen - oprulles den historiske baggrund for U-landenes fordømte virkelighed: Vesteuropas kapitalakkumulation og nedbrydningen af samme områdes feudale struktur - særlige træk i denne proces betingede, at det lige netop blev Vesteuropa, der blev kapitalismens vugge - til trods for, at andre områder var lige langt i prækapitalistisk civilisation. Brun & Hersh lader dernæst læseren se, hvorledes Merkantilismens aktive handelspolitik fører til kolonialismens udplvndring; den internationale arbejdsdeling grundlægges - og satellit-økonomierne er dannet. Efter Englands derved muliggjort industrialisering hæves frihandelens fane højt; men da andre europæiske nationer realiserer tilsvarende muligheder, bliver imperialismen resultatet. Og ved indledningen til 20. årh. er "landnamstiden" til ende, og at en nyfordeling derefter er eneste farbare vej for de europæiske industrinationers ekspansion bevises tydeligt af århundredets to store verdenskonflikter. Den sidste af disse indvarsler sin formelle modsætning. Afkoloniseringens politiske uafhængighedsbølge - men hurtigt bliver Neokolonialismen der nye form, hvorunder Verdenssystemet eller magneten fungerer videre - en form, som allerede i fuldt mål har bevist sin duelighed i forholdet mellem USA og det latinamerikanske kontinent. - Dette "historiske" afsnit - kap. II og III - har jeg ønsket at fremhæve særligt på grund af dettes høje kvalitet.

På grund af den særlige relevans for dansk U-landsdebat, der mere knytter sig til det pragmatiske, simple spørgsmål: Hvordan kan vi bedst hjælpe? end til den globale årsag til hjælpens nødvendighed, ønsker jeg at fremhæve nogle træk fra bogens afsnit om U-landshjælpen. I dette afsnit citeres en

udenlandsk specialist - "snarere burde udplyndringen stoppes end hjælp gives, for det, som udplyndringen trækker ud af U-landene overstiger omfanget af hjælp". Ifølge Brun & Hersh ville det være illusorisk at tro på en virkelig udviklingshjælp, da denne ville medføre I-landenes tab af deres nuværende magnetposition. I realiteten ydes den minimale bistand generelt med det formål at bibeholde de nuværende strukturer i forbindelserne mellem U-verdenen og I-verdenen. Derudover kan både udenrigspolitiske interesser og indenrigspolitiske interesser varetages gennem U-landshjælpen bilaterale del - f.eks. USAs yderst selektive bistandspolitik og f.eks. dansk bistandspolitik indirekte subsidier til de danske eksporterhverv. Til dette billede af den statslige bilaterale bistand kommer en privat kapital rolle i U-landshjælpen - denne form er imidlertid primært til gavn for I-landene - andet kan vel næppe rationelt begrundes - samt endelig den multilaterale bistand, som på grund af strukturen i IMF og IBRD forstærker tendensen i de ledende industrinationers statslige bistandspolitik. Chokerende er det at få oplyst vedr. Danmarks rolle i den multilaterale bistand, som vi af idealisme hylder som den rette form for bistand, at UNICEF tilføjer Danmark fire gange så meget kapital, som vi bistår organisationen med. Brun & Hersh's kapitel, der på mig virker gruppeopvækkende i sin logik, citerer en af deres hovedkilder for den følgende lovmæssighed: "Jo mere hjælp, desto mindre udvikling". Alternativet til ovenstående - udviklet især op gennem tresserne - som FN kaldte "udviklingens årti" er ifølge Frantz Fanon fremtidens nødvendige internationale solidaritet - gratis bistand ydet på basis af et forhold mellem ligemænd - hvilket må fordre kapitalismens undergang som økonomisk verdenssystem.

Hvilke af de strukturer, som "Bistandspolitikken" søger at cementere? Først og fremmest drejer det sig om bevarelsen af den internationale arbejdsdeling, hvor U-landenes funktion er råvareforsynende og vareaftagende. Allerede i koloniseringsprocessen tilpassedes U-landene denne funktion. Strukturer udvikledes i disse områder som et produkt af den-

ne funktion og underudviklingsprocessen igangsattes. Dette gøres der meget fængslende rede for i kap. VI - specielt fremhæves, som det blev nævnt ved omtalen af kap. II, at denne proces indledtes med ødelæggelsen af civilisatoriske præstationer, som var på højde med de daværende europæiske. Gennemgangen af denne generelle underudviklingsproces understøttes af et vægtigt empirisk materiale - som et eksempel gennemgås Indiens "udviklingshistorie" siden uafhængigheden til i dag - en historie om aldrig indfrieede forventninger. Brun & Hersh hævder med rette, at Indiens totale katastrofe har været undgået ved de produktive investeringer, som Sovjet - motiverne dertil er af mindre betydning her - har foretaget i virkelige udviklingsessentielle sektorer i indisk økonomi. Senere i dette kapitel pointeres endnu engang meningen bag magnetsymbolikken på forsiden, Japan og Sovjetunionen fremføres som eksempler på, at en udelukkelse fra verdenssystemet er nødvendig, for at en indre strukturændring kan tillade en industrialiserings begyndelse. Naturligvis har især Japan relevans for verdenssystemet - efter den japanske industrialisering var gennemført på kapitalismens præmisser rettedes også den udad, og Japan genindtrådte i verdenssystemet - denne gang på I-landssiden.

Ifølge Brun & Hersh's begrebsapparat er også I-landenes strukturer at betragte som et produkt af karakteren af verdenssystemet, strukturer, som ikke kan ændres uden en ændring i selve den internationale arbejdsdeling, som de på den anden side tjener til at opretholde. Fundamentale træk i disse strukturer er i korthed: En meget stærk kapitalkoncentrations-tendens, hvorfor en centraliseret økonomisk magt stækker den politiske - et velstandssamfund med skjult fattigdom, ikke mindst mentalt grundet industrialiseringens fremmedgørelses-tendens og med en social usikkerhed - en alt for ringe udnyttelse af produktionskapaciteten for at bevare systemet - uden begrænsninger ville dette ellers sprænges - i forbindelse hermed et uproduktivt misforbrug af de enkelte landes eget økonomiske overskud samt det, de trækker ud af U-landene gennem den nuværende internationale arbejdsdeling; et grelt

eksempel på dette spild er reklameindustrien - og endelig Statens rolle i overforbruget f.eks. ved rentefradraget for parcelhusejere, der tjener til at opretholde den økonomiske aktivitet i det, Brun & Hersh mener må være et overforbrug af bolig - eller for at eksemplificere statens rolle i helt andre dimensioner: Den amerikanske stats aftagning af flere centrale industriers overskud i form af militærudgifterne. Fænomenet militarismen betegner et enormt marked for systemets overlevelse og ekspansion. Denne funktion i militarismen - blandt mange andre - behandles mere indgående i hele kap. VIII. Mit eget personlige indtryk af forfatterens syn på det industrialiserede samfund er en skepsis over for afsnittets generalisering blandt de mange forskellige typer af kapitalistiske samfund, en generalisering som måske er betinget af forfatterens politiske grundsyn. Således er regeringerne i Skandinavien ikke underkastet korporations-systemets uskrevne love, men har netop kunnet anvende det samfundsskabte økonomiske overskud i en relativ lang periode til at skabe et korrektiv til kapitalismen - et socialt korrektiv, opbygget i varierende tempo efter de politiske magtforhold, efterladende en velfærdsstat med stort set fuld politisk opbakning. Staten har ikke "blot" fremmet et uproduktivt spild, men har opbygget en undervisningssektor - en social sektor etc. Staten går endvidere i brechen for en spredning af kapitalkoncentrationen gennem initiativer til et Økonomisk Demokrati (for at virkeliggøre det politiske). Andre eksempler på den systemkorrigerende stat kan iagttages i Labours magtperiode i England 1945-51 - og ikke mindst i den tyske valgkamp 1972, hvor Kansler Brandt talte om "Kapitalismen med et menneskeligt ansigt" - nu arbejder den nye tyske regering med ØD-planer.

I afslutningen af deres værk omtaler Brun & Hersh det kapitalistiske verdenssystems begrænsninger, hvor atter I-verdenens økonomiske ulighed kædes sammen med den internationale økonomiske ulighed. Det ene leds løsning siges at være forudsætningen for det andet leds løsning. Sammenkædningen gælder for den del af den industrialiserede verden,

hvor kapitalismen mangler det omtalte sociale korrektiv, altså i særlig grad USA. Med solid argumentation fremstilles den kinesiske vej til industrialisering som en anvendelig model for udviklingslandenes optimale udnyttelse af deres potentielle muligheder, og ligeledes opridses de næste par årtiers gnidningsmuligheder mellem USA og Vesteuropa i retning af en skærpet konkurrence. Ressourceproblemet og trusselen mod den økologiske balance udgør utvivlsomt den alvorligste begrænsning i verdenssystemets fremtid, og nødvendiggør en kraftig begrænsning i de ledende industrinationers ulige overforbrug og en eliminering af samme nationers spild. Alt dette i forfatterernes argumentation virker overbevisende - men for at slutte ved den essentielle globale sammenhæng mellem underudvikling og overudvikling, U- og I-lande, ophæves magnetsystemet, indtræder en reel udviklingstendens i de nuværende U-lande, hvordan skal da samfundsformationen tilsvarende ændres i I-landene - hvad er dér alternativet til Kapitalismen? Brun & Hersh's ellers konsekvente globale sammenhængende systematik ophører ved udeblivelsen af svaret på dette spørgsmål.